

ZILLEGHEM

DRIEMAANDELIJKS

TIJDSCHRIFT

**27STE JAARGANG
- NR 1**

2006

JANUARI – FEBRUARI – MAART

Verantw. Uitg.: B. Denys,
Klaprozenlaan 13, 8210 Zedelgem

ZILLEGHEM

HANDELINGEN VAN DE KRING
VOOR HEEMKUNDE EN GESCHIEDENIS
"PASTOOR RONSE"

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

INHOUD

Albert Dhont	Mijn verhaal	3
Danny Everaert	Anna Declerck op de pijnbank in 1752	21
Roland Decock	Snotneuzen en andere druppelende olielampjes	34

MAART 2006 – 27ste Jaargang Nr 1

REDACTIE EN BEHEER

Bertrand Denys
Patrick Arnou
Johan Braet
Géry Cappon
Victor Deceuninck
André Ramon

Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem
B.J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Patrijzenhoek 9, 8210 Zedelem
Xaverianenstraat 1, 8200 St.-Michiels
Prof. Nelisstraat 20, 8211 Aartrijke

Lidmaatschap: € 7,50

Rek. 001-0771018-41 of 738-1172056-27
Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"
Zedelgem

Secretariaat:

A. Ramon, Prof. Nelisstraat 20, 8211 Aartrijke
Tel.: 050 / 20 94 95 – Fax: 050 / 20.94.95

Abonnementen:

P. Arnou, B.J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Tel.: 050 / 20 98 58 – Fax: 050 / 20 95 01

Studies verschenen in
"Zilleghem" of uittreksels
daarvan, mogen niet gebruikt
noch aangehaald worden zonder
te verwijzen naar dit tijdschrift en
de auteur.

Ieder auteur is verantwoordelijk
voor de inhoud van zijn artikels

Verantw. Uitgever: Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 LOPPEM

MIJN VERHAAL

(1934-1946)

Albert Dhont

*Wij moeten bij het ouder worden
onze verhalen
vertellen aan
jonge mensen.*

(Gabriël Garcia Marquez)

1

Zeventig jaar lang heb ik het huisje op de hoek van de Ieperweg en de Kattestraat weten staan. Een krotwoning was het geworden, een doorn in het oog van voorbijgangers. Daar zag ik het levenslicht en heeft de vroedvrouw Julie¹, destijds hulp in alle nood op ons dorp, mij op de wereld geholpen. Ik zou de oudste worden van een talrijk gezin.

“Dat huisje was voor jonge trouwers ruim en groot genoeg. Daarbij mocht het gezien worden,” placht moeder te zeggen. “We hadden een voor- en achtertuin die door een verzorgde ligusterhaag omsloten was. Vader teelde veel groenten. De mensen die van de zondagsmis kwamen, bleven even staan om over de haag onze bloementuin te bewonderen.” vertelde ze enthousiast verder.

Mijn ouders hadden goede burenen; wat niet zo vanzelfsprekend is voor bewoners van een tweewoonst. We zouden daar zeker

---

¹ Julie: eigenlijk Julienne Alliet. Zij was de echtgenote van Henri Bethune, gemeentesecretaris van Loppem van 1906 tot 1936.

een langere tijd zijn blijven wonen: dicht bij de kerk, het gemeentehuis en de dorpschool, ware het niet dat...

“Je moet weten,” vertelde moeder ietwat geheimzinnig, ik werkte voor we trouwden bij mijnheer Reynaert in Brugge. Die dreef handel in kantwerk; eigenlijk filetwerk. We maakten vooral bedspreien en overtrekken voor zetels en divans voor de rijkere klasse.”

Volgens tante Maria², haar oudere zus, die bij dezelfde werkgever instond voor het werk in de keuken, was moeder Adrienne zeer knap en vaardig in het fileren. Dat zal wel want moeder zei soms met wat spijt of bitterheid in de stem: “Had ik toen wat Frans gekend, dan mocht ik zeker het personeel in het atelier leiden. Maar ja, dat was zo’n tijd hé!”

Toen de zaken bij Reynaert wegens gebrek aan bestellingen zienderogen achteruitgingen, zowel in zijn bedrijf in Brussel als in Brugge, week de fabrikant uit naar Marokko en zou van daaruit vis naar België exporteren. Daarmee bleef zijn zuster in Brugge zitten met een hele voorraad filetwerk, dat zij bij totale uitverkoop nog aan de man wilde brengen.

Ze vroeg mijn ouders om haar materiaal ook op Loppem te koop te stellen. “We wilden graag een frankske bijverdienen,” zei mijn moeder, “maar met de beste wil van de wereld konden we dat toch niet in dat onooglijk huisje op de hoek verkopen, hoewel het in het centrum van het dorp lag.” Ze vergat eraan toe te voegen dat ze ondertussen al twee kindjes moest huisvesten. Mijn ouders moesten dus dringend een ruimer huis betrekken. Dat zou op de wijk Heidelberg zijn, twee kilometer van het dorp verwijderd.

Op haar drieëntachtigjarige leeftijd herinnerde moeder zich nog heel precies hoe ze haar huisje bemeubelde en wat voor

---

² tante Maria: eigenlijk Maria Moenaert (°3-8-1905, + 9-5-1997), zuster van Adrienne Moenaert (°21-3-1909, +12-9-2000).

keukengerei ze zich bij haar bruiloft aanschaft. Haar bruidsschat bedroeg vierduizend frank. Ze kocht daarmee een Leuvense kachel – een stove – van zeshonderd frank. Van haar zus Maria kreeg ze een mooi eetservies en van vriendinnen een glasservies. Op mijn vraag of vader ook zijn inbreng deed of ook wat meekreeg bij hun trouwfeest, haakte moeder seffens in: “Jawel: een schone kast, een bed met een echte matras.”

Hoek Ieperweg-Kattestraat (gesloopt in 2003).

Moeder had tot dan toe enkel de kafzak gekend om op te slapen. “Een tafel en vier stoelen hebben we samen gekocht.” besloot zij ons gesprek.

Zoveel was er in de zomer van 1935 niet te verhuizen naar de Heidelberg. Alles kon met paard en kar vervoerd worden. Ik zal wel naast de boever gezeten hebben. Mijn zusje werd in de kinderwagen op de nieuwe bestemming gebracht, twee kilometer ver, over de hobbelige kasseiweg van de toenmalige Heidelbergstraat.

Wij gingen bijgevolg 'ten uitkante' wonen, ver buiten het dorp. De school die anders op een boogscheut van ons huisje lag, was nu in onze verbeelding mijlenver verwijderd van onze nieuwe woning. Vermits er toen weinig of geen verkeer was, werd de lange weg naar school één groot speelterrein, waarop we ravotten en allerlei avontuurlijke spelletjes speelden. Op en af naar school, te voet, meestal tweemaal per dag als we 's

middags naar huis gingen eten. Meestal liepen wij om het vlugst, al dan niet met onze hoepel als trouwe gezelschap.

Honger hadden wij nooit, zelfs niet tijdens de oorlogsjaren toen alles en nog wat gerantsoeneerd was. Noten, appels, braambessen, vogeleieren uit het nest, alles stond of lag voor het grijpen langs de weg, op de velden, in de boomgaarden of bossen. We schuwden wel de veldwachter, de boswachter en de visgarde, die een oogje in 't zeil hield bij beken en kasteelvijvers.

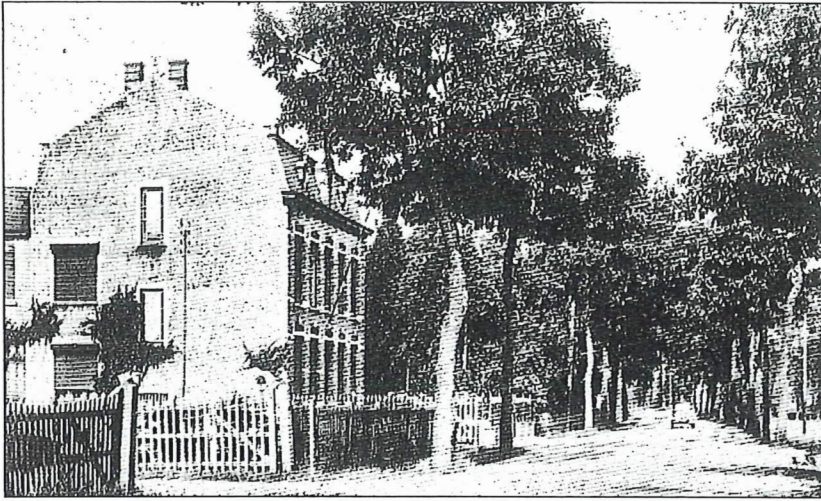
Ook het alom geprezen gedicht van die jaren kon ons niet tot betere gevoelens brengen. "Jantje zag eens pruimen hangen" moesten wij tot vervelens toe klassikaal opdreunen. Tot op vandaag klinken mij die verzen, die een vermanend vingertje opsteken, in het oor.

*Jantje zag eens pruimen hangen,
o, als eieren zo groot.
't Scheen dat Jantje wou gaan plukken
schoon zijn vader 't hem verbood.*

*"Hier is" zei hij "noch mijn vader
noch de tuinman die het ziet.
Aan een boom zo vol beladen
mist men vijf, zes pruimen niet."*

Jantje gaven wij volkomen gelijk, hoewel wij dit bij het luidop reciteren van het gedicht bij de meester niet lieten blijken.

Heidelbergstraat

(Uit: BONDUEL L, Het Zedelgem, Veldegem, Loppem... van toen)

Mijn ouders gaven mij de deftige namen Albert, Leopold, Jozef. Waren zij zo koningsgezind of was het gebruikelijk in die jaren met ontzag op te kijken naar het koningshuis? Albert I was de geliefde vorst, die tijdens de eerste wereldoorlog zijn populariteit verwierf in de loopgraven aan de IJzer. Hij vond in 1934 de dood bij een bergbeklimming en werd in hetzelfde jaar opgevolgd door koning Leopold III. Mijn ouders hadden bijgevolg alle redenen om mij in 1934 bij mijn geboorte Albert, Leopold te noemen.

Als vrome, katholieke vrouw koos moeder voor Jozef als derde doopnaam. Toch was een tragische gebeurtenis in de familie de onmiddellijke aanleiding tot mijn voornaam Albert.

De jongste broer van moeder was achttien jaar toen hij bij de terugkeer van z'n werk met zijn fiets verongelukte. Hij was bij

het oprijden van de kasseiweg gevallen en kreeg één van de remmen aan het stuur in de hals. Nog voor hij in het ziekenhuis aankwam, was hij uitgebloed. Hij overleed op 2 oktober 1933.

Hij heette Albert.

Vier maanden later werd ik geboren en kreeg de naam van moeders betreurde broer.

Mijn grootvader Karel Dhondt was mijn peter. Vermits zijn vader Jacobus heette, kreeg hij de koosnaam Ko. Hij was, naar men zegt, een vrolijke, gezellige gast, hoewel hij thuis eerder zwijgzaam en wat stug was.

In de wintermaanden was hij houthakker in de bossen van de adellijke heren in de streek. Tijdens de vakantie stak ik wel eens een handje toe door takken uit het bos te slepen. Toen werd nog aan intensieve bosbouw gedaan. Takkenbossen, persen in alle lengten, staken en rijshout werden netjes aan de rand van het bos gelegd, gesorteerd naar houtsoort, geteld, geprijsd en ten slotte geladen op de wagens van Sandertje³. Die houthandelaar uit Roksem gebruikte twee muilezels als getrek. Hoewel mijn grootvader heel goed met Sandertje kon opschieten, trok hij vijfendertigmaal ononderbroken naar de bietencampagne, omdat de lonen veel hoger waren door seizoenarbeid te doen in Frankrijk.

---

³ Sandertje. Over "Mijnheertje Sanders van d'Hoge Dijken te Roksem" schreef Magda Cafmeyer (+) een driedelig artikel in interviewvorm. Zie Biekorf 1974, 75^e jaargang, nrs. 1-2, 3-4, 5-6. Kamieltje Sanders was achtereenvolgens herbergier, lattenkliever, houthandelaar, stroverkoper. "Te Loppem in het Paterskonvent kocht ik een sparrebos, er was daar hoofdbreking aan om profijtig alles te gebruiken: de toppen met knopen verkocht ik als fasseel voor de bakkers, dan wierd de boom in bullen van gepaste mate gezaagd voor de plafong' latten... (Biekorf, 1974, nr/ 5-6, p. 167-168).

Een bietencampagne duurde zes weken wanneer men enkel bieten ging kappen. Een volledige campagne bestond uit het kappen of op één zetten, het rooien en oogsten van de bieten. Dat duurde veel langer.

Mijn grootvader koos voor de kortere periode van zes weken. Door zijn jarenlange ervaring werd hij ploegbaas. Soms moest hij raad en vooral leiding geven aan heel jonge kerels, die pas de lagere school hadden verlaten. Met zijn zonen Edmond en Aloïs, mijn vader, had hij ooit na zulke bietencampagne zesduizend Franse frank thuis op tafel gelegd. Dat was toen een hele som! Op de bank kreeg hij het dubbele: twaalfduizend Belgische frank!

“ ’t Was hard werken, maar ze konden een schone frank verdienen,” zei mijn oom André. Hijzelf was als jongste van het gezin nooit meegegaan naar Frankrijk, maar had geboeid zitten luisteren naar de verhalen van zijn vader en broers. In elk geval kon hij geestdriftig vertellen over de ervaringen van de ‘trimards’ of seizoenarbeiders.

“Ze moesten ’s morgens om vier uur uit de veren en werkten meer dan het wijzertje rond, tot de duisternis inviel”, vertelde hij. “Je vader had het moeilijk met z’n rug. Stel je eens voor: hele dagen gebogen staan om de suikerbieten op één te zetten. Ze moesten ze zo uitdunnen dat elk bietenplantje los stond van het andere, zodat het beter kon groeien.”

Ik luisterde graag naar de oude nonkel André, die mij vanuit z’n rieten zetel op zevenentachtigjarige leeftijd dit harde leven van de seizoenarbeider in geuren en kleuren uit de doeken deed.

“Kappen, gebukt staan onder een loden zon, een hele godganse dag lang. ’s Avonds zat er een ventje op je rug! En dan die enorme oppervlakten! Als je bij ’t begin van ’t veld stond, kon

je het einde aan de overkant niet zien”, ging nonkel André door met zijn verhaal.

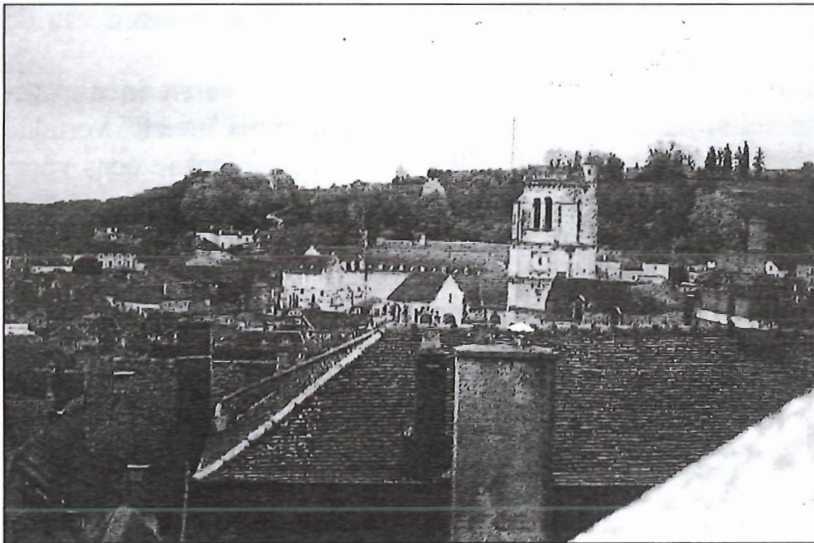
Mijn vader bleef een gesloten boek als wij vroegen iets te vertellen over zijn ervaringen bij de bietencampagnes. Hij bespaarde ons wellicht de beelden van de miserie en het ellendig leven dat hij daar had doorgebracht.

Op een zeldzame keer kwam het stadje Tonnerre ter sprake. Daar was hij tewerkgesteld geweest.

Dit stadje ligt ten zuiden van Troyes, ten westen van Auxerre. De befaamde Chablisdruif wordt op een twintigtal kilometer daarvandaan geteeld.

In 1999 waren wij in die streek op doorreis. Wij bezochten interessante, historische plaatsen als Straatsburg, Vézelay en Pontigny.

Meer dan historisch was het stadje Tonnerre voor ons. Het zal er wel heel anders uitgezien hebben dan rond 1930 toen mijn vader, samen met veel andere seizoenarbeiders, daar in het stationnetje belandde en zich met zijn meegereisde fiets en

logge bolzak met alaaam, kledij en wat voedsel, naar de verafgelegen boerderij begaf.

Het stadje ligt op een plateau. De kerk en een paar asgrauwe, administratieve gebouwen domineren de hele streek, die bestaat uit weidse, golvende velden. Het is er helemaal niet druk, enkel wat doorgaand verkeer. Een diep meewarig gevoel maakte zich van mij meester. Ik kreeg de tranen in mijn ogen toen ik voor het eerst besepte waar mijn oom, mijn vader en vooral mijn grootvader om den brode zijn gaan labeuren.

“Hadden zij dan geen tijd om in het stadje een pint te pakken en zich eens te amuseren met een danspasje?” vroeg ik nonkel André.

“Helemaal niet,” antwoordde hij direct, “dat was veel te ver van de boerderij. Kilometers! Daarbij waren ze veel te moe. Je moet weten: ook 's zondags werd er in de voormiddag gewerkt. Daarna konden ze zich wassen, scheren en zich van ondergoed verversen. Eenmaal per week deden ze dat. Op zondagvoormiddag mocht één van de arbeiders ‘thuis’ blijven in de barak om aardappelen te koken en saus te maken. De boer gaf soms een terriente cadeau. Dat was een grote fles wijn die ze onder mekaar verdeelden.”

Mijn oom bleef maar doorpraten. Ik luisterde geboeid. “In de week kreeg het werkvolk soep van de boerin. Brood moest je zelf kopen en vlees... in alle geval. Op zondagnamiddag was het rusten geblazen, want op maandag wekte de boer hen al om vier uur. “Debout!” riep hij dan.”

Een geboorte moest vroeger zo vlug mogelijk op het gemeentehuis gemeld worden. Mijn vader werd op 25 juni 1908 officieel in de registers genoteerd. Zijn geboorteakte vermeldt dat Zenobia Maria Sabbe, 27 jaar, vroedvrouw, de geboorte aangeeft omdat Karel Dhont, vader van Aloïs, als tijdelijk werkmán afwezig was.

Hij zal wel ergens boven Parijs in de bietencampagne aan het werk geweest zijn. Bij zijn terugkeer zou hij de geboorte van zijn zoontje vernemen. Zijn echtgenote, Romanie, kon lezen noch schrijven. Van telefoneren was nog helemaal geen sprake. Of heeft een welwillende ziel, een geletterde van het dorp, voor haar de brief met het blijde nieuws geschreven?

3

Metje Romme, zoals de volksmond mijn grootmoeder Romanie noemde, was een door en door brave vrouw. Bij haar mocht ik elke zaterdag brood helpen bakken. Dit was een hele bedoening. We bogen ons boven een grote trog om het meel, de gist en het water te mengen en stevig met de vuisten te kneden. Ik haalde hout bij om het vuur onder de bakoven aan te wakkeren. Wanneer de ovenplaat heet genoeg was, mocht ik met een platte, houten schop de broden in de oven schuiven. Met de rest van het deeg bakte Metje heerlijk smakende ovenkoeken. Ik was er altijd als de kippen bij wanneer zij brood bakte voor een hele week. De broden die uit de oven kwamen, waren als kleine karrenwielen zo groot.

Zeer godvruchtig als ze was, ging ze niet alleen op zondag naar de mis. Ook tijdens de week stapte ze naar de Abdij van Zevenkerken, vooral op de eerste vrijdag van de maand. Die vrijdag had voor veel gelovigen, ook voor mijn grootmoeder, een magische kracht. Die herinnerde twaalf maal per jaar aan Goede Vrijdag, de sterfdag van Jezus Christus.

Opdat metje Romme die lange weg te voet niet alleen zou moeten afleggen, vergezelde ik haar als kleine jongen naar de vroegmis van 7 uur in de abdij.

Op school werd ons voortdurend ingeprent dat wij na onze eerste communie veelvuldig, ja dagelijks, moesten communiceren. Dat was voor mij alvast een goede start. De donkere Torhoutsesteenweg, een kasseiweg met aarden fiets-

en voetpad, had geen openbare verlichting. Ik mocht Metjes taslamp hanteren om putten en vooral plassen op onze weg te vermijden. Als wij het laatste stuk weg door de bossen van de abdij moesten afleggen, kreeg ik het benauwd. Mijn hart klopte tot in mijn keel. Het was hallucinant wanneer de wind door de boomkruinen gierde. Ik stapte dicht tegen mijn grootmoeder aan. Bij haar voelde ik me veilig.

Zo kwam ik voor het eerst in contact met de Sint-Andriesabdij, die later een groot stuk van mijn leven zou bepalen.

Als kind bekijk je de dingen en de mensen terwijl je met iets anders bezig bent. Dit is wonderlijk genoeg de manier bij uitstek om dingen en mensen te zien. Daarom juist zijn jeugdindrukken onuitwisbaar.

Als volksjongen van de wijk Heidelberg groeide ik op in de schaduw van dit in mijn ogen onwaarschijnlijk groots en indrukwekkend gebouw dat de Abdij van Zevenkerken voor mij betekende. Daarenboven moet ik als kind zeer vatbaar geweest zijn voor religieuze gevoelens, of was mijn verbeeldingswereld niet in te tomen bij het horen en zien van die vele liturgische rituelen?

Ofschoon ik tekst noch uitleg vind van de eerste kerkelijke liedjes die op de lagere school werden aangeleerd, begin ik die op een onbewaakt ogenblik zomaar te zingen. Zoals...

*Wanneer het weder zondag is,
de dag van God de Heer,
ontwaak ik als een roosje fris,
en kniele seffens neer.*

of mijn eerstecommunielied:

*Jezuke, liefste vriend,
wat heb ik dat toch verdiend
dat gij in mijn hartje komt wonen,*

gij die in de hemel moet tronen!

*Welkom, welkom Jezuke zoet,
kom toch alle dagen.
Zie hoe vurig, hoe welgemoed
al uwe kindjes het vragen.*

In die gemoedsgesteldheid of heilige overtuiging leerde ik de paters en broeders van de abdij kennen.

Terwijl ik onder een laaiende zomerzon aardappelen raapte op de akker, die mijn vader in de buurt van de abdij pachtte, hoorde ik de klokken op gezette tijden luiden. Soms gaf ik een bedeesde wedergroet aan de wandelende monnik die even bleef praten met de aardappelrooiers.

Aanvankelijk waren de paters voor mij even imposant in hun lange, zwarte kapmantels, hun wandelkledij toentertijd, als de kruisheren of norbertijnen van Averbode waren voor de Witte van Ernest Claes. Ik was zeven jaar en kende de abdij op mijn duim, althans tot aan de grijze platenmuur die zich rond de binnentuin en de monumentale kloostergebouwen slingert.

‘Slot’ stond op de rode ingangspoorten geschilderd.

“Heer Jezus heeft een hofke waar schoon bloemen staan, daarin zo wil ik plukken gaan, ’t is wel gedaan.” Dit had ik op school leren zingen. Voor mij was dit hofke de binnentuin van de paters. Daar mocht je niet in. Ook niet om wat kastanjes te rapen of een paar rododendrons te plukken, die als vuurbollen boven de tuinmuur hingen. ‘Slot’ was het magische woord.

Een voorsmaakje van de abdijs hemel kreeg ik bij de tuinier, broeder Wolfgang. Hij was Oostenrijker van afkomst. Een baardige man die vergroeid scheen met de grond. Hij had een moestuin met louter biologisch gekweekte groenten. Zijn uitgestrekte tuin lag netjes in percelen: sla, radijzen, wortels, prei, kolen en spinazie stonden in de nabijheid van laagstammige fruitbomen, frambozenstruiken, aalbessen en

rabarber. Alles was goed uitgekend. De vraag was hoe de schadelijke insecten te weren.

Een eindje verderop lag het werkterrein van broeder Felix. Met ontzag keek ik naar zijn horde bonte melkkoeien, die hij voor dag en dauw naar de overkant van de Torhoutsesteenweg dreef. Tot 1950 was daar weinig of geen verkeer zodat de koeien probleemloos ter plaatse kwamen. De hofstede gonsde van bedrijvigheid. Honderden liters melk, kilo's goudgele boter, geurig tarwebrood en kaas werden hier dagelijks gewonnen. Af en toe werd op een pleintje in de buurt van de keuken een rund geslacht: een bloederig geval dat wel zo goed mogelijk aan onbescheiden blikken werd onttrokken. Slechts een paar ingewijden of vertrouwde gasten van de abdij mochten toezien hoe de slager dat lugubere karwei klaarde.

Van één broeder kregen wij de daver op het lijf toen we hem bij onze bosspelen in het oog kregen.

Hij was de strenge boswachter die ons steeds op de meest onverwachte ogenblikken in de bossen van de abdij op kattenkwaad betrapte. We durfden wel eens fazanteneieren roven uit het nest!

Zijn "alors gamins!" was het sein tot de vlucht, de klompen in onze handen, blootsvoets over heg en steg. Tot op zijn levensavond heb ik broeder Philippe, die zich ondertussen een grimmige doghond had aangeschaft, met een schuchtere "bonjour frère" begroet.

De poorten tot de eigenlijke abdij gingen voor mij open toen pater Amand mij vroeg om misdienaar te worden. Van stond af aan was ik de beschermeling van broeder-koster Bernard. Hij was Oostenrijker van nationaliteit en moest zich net als broeder Wolfgang vier jaar lang schuil houden voor de Duitse bezetter. Daarom verbleef hij bijna voortdurend in de materiaalkamer bij de sacristie. Met engelengeduld spelde hij mij de Latijnse gebeden, die ik bij het misdienen moest kennen.

Ik was acht jaar en keek geboeid naar die brave man met lange, grijze baard, net de oude Simeon in de tempel. Nu eens sprak hij Duits, dan weer Latijn. Het ‘Confiteor Deo Omnipotenti...’ leerde ik geknield opzeggen midden de enorme sacristie. “Gut so, kleine Albert!” klonk het dan bemoedigend. Meer dan een week heb ik gezwoegd om de tekst ‘Suscipiat Dominus sacrificium...’ na het uitnodigend “Orate fratres” van de priester uit het hoofd te leren.

Ik kon pas wat Nederlands lezen en moest nu woorden

als *suscipiat, ecclesiae, totiusque en utilitatem* uitspreken. Of was het uitkramen? Ik deed dit tot meerdere eer en glorie van God, zonder te weten waarover het eigenlijk ging.

Broeder Bernard diepte dan uit de zak van zijn pij een appeltje, pruim of peer op: zijn dessert dat hij voor mij gespaard had. Een zeldzame keer mocht ik als beloning voor mijn ijver in de schatkamer naast de sacristie, waar tientallen kelken, cibories, remonstransen en ander liturgisch vaatwerk stonden te schitteren in hun goudglans, de herderlijke staf van Vader Abt aanraken.

Dom Théodore Nève vermoedde niet, toen hij plechtstatig met die staf voorging bij hoogmis of vespers, dat een jongetje van

acht jaar, weliswaar met onschuldige hand, die staf had aangeraakt!

Dat was een geheim tussen broeder Bernard en mij.

Graag ging ik de mis dienen op de wekdagen. Iedere dag waren er drie reeksen missen. Toen ik kwart voor zeven 's morgens de kerkdeur openduwde, stonden monniken al in het koor hun gebeden te reciteren en psalmen te zingen. Ik vroeg me af wanneer zij dan wel sliepen. Een tijdje heb ik gedacht dat God van de monniken eiste dat ze permanent bij hem de wacht zouden optrekken met een voortdurende aanbidding.

Iedere monnik die priester gewijd was, moest individueel zijn mis opdragen voor één van de vele altaren in de abdijkerk. Gemeenschapsvieringen bestonden toen niet. Het was bijgevolg een hele boekhouding om iedere priester een misdienaar en een altaar te bezorgen.

In mijn verbeelding zie ik nog de tientallen paters geduldig in de sacristie staan wachten tot een misdienaar, hetzij broeder, oblaat, volwassen leek of jongetje als ik, teken gaf dat hij zijn mis zou dienen.

Dan trokken wij samen door de schemerige en kille kloostergangen naar ergens een altaar in de kerk: St.-Paulus, St.-Sebastiaan, St.-Johannes of St.-Laurentius... Tussen pefatie en communie bladerde ik dan in mijn missaal en zocht de biografie van de heilige bij wiens altaar ik op dit ogenblik de mis diende. Soms schrok ik op uit mijn dromen bij een vingerknip van de mislezer, die mij opeiste een of andere taak te vervullen.

Meestal verwijlde ik dan bij de gruwelijke steniging van St.-Stefanus, bij de schutters die met scherpe pijlen het lichaam van St.-Sebastiaan doorzeefden, bij de beulen die St.-Laurentius op de rooster legden of bij de fuifpartij van Herodes,

die het afgehouden hoofd van St.-Jan-de Doper op een gouden schotel aan zijn liederlijke dochter liet offeren.

Ik kan ze nog allemaal blindelings vinden: die altaren waar ik bij schemerig kaarslicht achter de rug van de mislezer het levensboek van zoveel heiligen heb opengeslagen. Indrukwekkend was die kring van paters, die in vol ornaat elk voor één van de zeven altaren in de koepel stonden; nu eens in groene kazuifel, dan weer in een rode, paarse of feestelijk witte naargelang het liturgisch feest van de dag. Wij, misdienaartjes, wisten dat pater Alphonse-Marie in tien minuten tijd zijn mis las, terwijl pater Norbert er een half uur over deed. Toch had ik graag laatstgenoemde omdat hij na de mis in de sacristie bij de begroeting als afscheid zo vriendelijk

“dank je wel m’n brave jongen” kon zeggen.

Bij het St.-Paulusaltaar tuimelde ik eens halsoverkop van de treden met het zware missaal dat ik van de epistelzijde naar de evangeliezijde moest dragen. Een kapotte, loshangende

schoenzool was hiervan de oorzaak. De mislezer gaf geen krimp en wachtte onverstoord tot het misboek op z'n plaats stond. Pas in de sacristie vroeg hij glimlachend: "ça va mon cher?"

Tijdens de lange oorlogsjaren beschikten de paters van de abdij enkel en alleen over het kerkgebouw en de sacristie. Al de woongedeelten, verspreid in diverse vleugels, ook de Abdijschool, werden door de bezetter ingepalmd. Voor de kloostergemeenschap betekende dit de diaspora, de verspreiding. Her en der in de buurt: in de Priorij Bethanië, op het kasteel ter Heide, in de oude vakschool of het Paviljoen, op de boerderij en op diverse plaatsen in de buurt logeerden paters benediktijnen.

Toch verzorgden zij zoveel mogelijk hun liturgische diensten in de abdiijkerk, waar ze mekaar konden aantreffen en bemoedigen in die moeilijke periode van onzekerheid. Tijdens de oorlogsperiode, vooral wanneer de geallieerden hun nachtelijke raids met bombardements- en jachtvliegtuigen naar Duitsland ondernamen en vanaf onze kustlijn zwaar onder vuur genomen werden, waren dagelijks tientallen gelovigen aanwezig bij de mis van zeven uur. Op vrijdag was er plechtig lof met aanbidding aan het St.-Paulusaltaar. Meestal leidde pater Ghislain de plechtige gebedsdienst voor een talrijk publiek. De aanbidding van het Allerheiligste, de hostie die uitgestald was in een luisterrijke monstrans, kreeg een bezwerende betekenis wanneer dan precies de brommende vliegtuigen over de abdij trokken of wanneer vanuit Brugge de sirenes onheilspellend loeiden.

Pater Ghislain, die als een kanunnik Van der Paele uit Van Eycks schilderij in vol ornaat de litanie van O.L.Vrouw voorbad, verhief dan heel even zijn reeds energieke stem: "Troosteres der verdrukten... bid voor ons, Koningin van de vrede... bid voor ons." Ik zat naast hem geknield, zwaaiend met het wierookvat. Ik was er toen rotsvast van overtuigd dat

de vliegtuigen zouden voorbijtrekken zonder een dodelijk spoor van vernieling in de nabijheid van de abdij achter te laten.

Een elitetroep van de Organisation Todt, die het volledige woongedeelte van de abdij betrok, tot in de kamer van abt Théodore Nève toe, vluchtte op zulke ogenblikken ijlings naar de enorme bunkers, die waren opgetrokken in de tuin van de abdij. Wij schoven ons wat dichter bij het altaar of bij het lievevrouwebeeld Ster der Zee in de koepel.

Pas veel later heb ik vernomen welk belangrijk strategisch punt de Abdij van Zevenkerken tijdens de oorlogsjaren was. Ik was toen al lang geen misdienaar meer.

Onmiddellijk na de bevrijding in september 1944 werd de groep misdienaars bij wie ik hoorde, vervangen door jongens met een grijze pofbroek, grijze jas, wit hemd en blauwe das. Zij hadden met de lesgevers en surveillanten noodgedwongen de oorlogsjaren in andere oorden moeten doorbrengen. Hun abdijschool hadden ze lange tijd moeten ruilen met een verblijf in Bellem. Nu kwamen zij onze plaats als misdienaars innemen. “De collegegasten zijn terug”, zei pater Julien.

Toch een rare speling van het lot dat ik tien jaar later, en dat gedurende veertig jaren, zoveel met die ‘gasten’ zou te doen hebben als... leraar.

De Duitse soldaten die de abdij bezetten en grimmig hun ingenomen territorium domineerden met bunkers en al, waren in mijn ogen nooit de booswichten die ze voor andere mensen betekenden. Spraken ze niet dezelfde taal van die ingoede broeder-koster Bernard?

Zo zou Duits jarenlang mijn voorkeurvak worden. Latijn is voor mij tot op vandaag geen dode taal sinds de zware geheugentest die ik als misdienaar moest ondergaan.

Hoe een dubbeltje rollen kan, of speelde de Voorzienigheid hierin een rol? Hiervan was mijn oude moeder heilig overtuigd.

(’t vervolgt)

ANNA DECLERCK OP DE PIJNBANK IN 1752.

Danny Everaert

Opschudding in Aartrijke

Anna De Clerck en echtgenoot Bonaventura Stubbe wonen in Aartrijke onder hetzelfde dak met François D'Ert en Anne Plaisier. Ze zijn leeftijdsgenoten (alle vier rond de dertig) en misschien verwanten, want François D'Ert noemt Anna De Clerck 'nichte'. De vrouwen spinnen thuis voor de kost, doen samen het huishouden en zorgen voor het kind van Anna De Clerck. Hun leven wordt ineens grondig verstoord door een kleine gebeurtenis...een doodgewone koekenbak, misschien ter gelegenheid van het nieuwe jaar. Aan het einde van de januarimaand 1752 bakt Anna Declerck kruidenkoeken. Vier stuks, met bloem die haar man kocht op Aartrijke bij Pieter Carre (of Carron?) en kruiden bezorgd door de schoonmoeder van Anne Plaisier.

Die dag van de koekenbak is Jacob Verplancke op bezoek, een jongeman van 26⁴. Hij heeft van de kruidenkoeken geproefd – één stuk- maar thuisgekomen voelt hij zich onwel. Hij sterft nog diezelfde avond. De volgende ochtend gebeurt in het huis van Anna Declerck en Anne Plaisier een gelijkaardig drama. François D'Ert, echtgenoot van Anne Plaisir, sterft een subiete

---

⁴ Jacob Verplancke uit Aartrijke was zoon van Jacobus en Maria Maelfait.

dood. Dan realiseert men zich dat beide mannen kort voor hun overlijden van hetzelfde baksel hadden gegeten.

Het nieuws van die dubbele plotse dood verspreidt zich in Aartrijke als een lopend vuurtje. Er wordt druk gepraat en verondersteld. Tot het gevreesde woord valt... vergiftiging. Waren bij toeval giftige kruiden in het mengsel geraakt of - bijna ondenkbaar!- werd met opzet een giftige substantie aan het koekendeeg toegevoegd?

Een onderzoek

De pastoor van Aartrijke besluit tot een experiment. Op zijn verzoek mengt Anna Declerck wat van de verdachte kruiden in het eten van de hond. Die ondervindt er geen hinder van. Maar als hem een papje wordt toegediend met een hoeveelheid van de gebruikte bloem... krijgt het beest een aanval van razernij en lijkt ter plaatse te zullen kreperen. Meteen is duidelijk dat de subiete dood van Verplancke en D'Ert geen toeval was en met die bloem had te maken. Maar wie was verantwoordelijk voor de slechte bloem? In het hele dorp heeft niemand anders hinder ondervonden. Het lijkt erop dat in het huis van Anna Declerck en Anne Plaisier 'iets' aan de bloem werd toegevoegd.

Vermoedelijke vergiftiging van twee personen in Aartrijke is een zaak voor de Schepenbank van het Brugse Vrije (de ruime omgeving van de stad)⁵. Bloem en kruiden worden in beslag genomen en Anna De Clerck zit opgesloten in de gevangenis aan het Pandreitje.

Op 11 april 1752 – meer dan twee maanden na de fatale dag – ondervragen haar daar ter plaatse twee Schepenen van het Brugse Vrije. Zij verklaart ondermeer dat ook haar echtgenoot Bonaventure Stubbe én hun kind én Anne Plaisier van de

---

⁵ Rijksarchief Brugge, Registers Br. Vrije 17025, f° 88 e.v.

koeken hebben gegeten zonder gevolg. Zelf had ze niet van haar baksel geproefd ... omdat zij voorzichtig moest zijn met wat zij at, gezien zij zwanger is.

Er wordt besloten tot een nieuw experiment. Zij moet in de gevangenis opnieuw koeken bakken met dezelfde ingrediënten. Het baksel wordt in haar tegenwoordigheid door twee honden opgevreten. De volgende dag komen de honden kwispelstaartend en kwijlend op haar af. Springlevend dus.

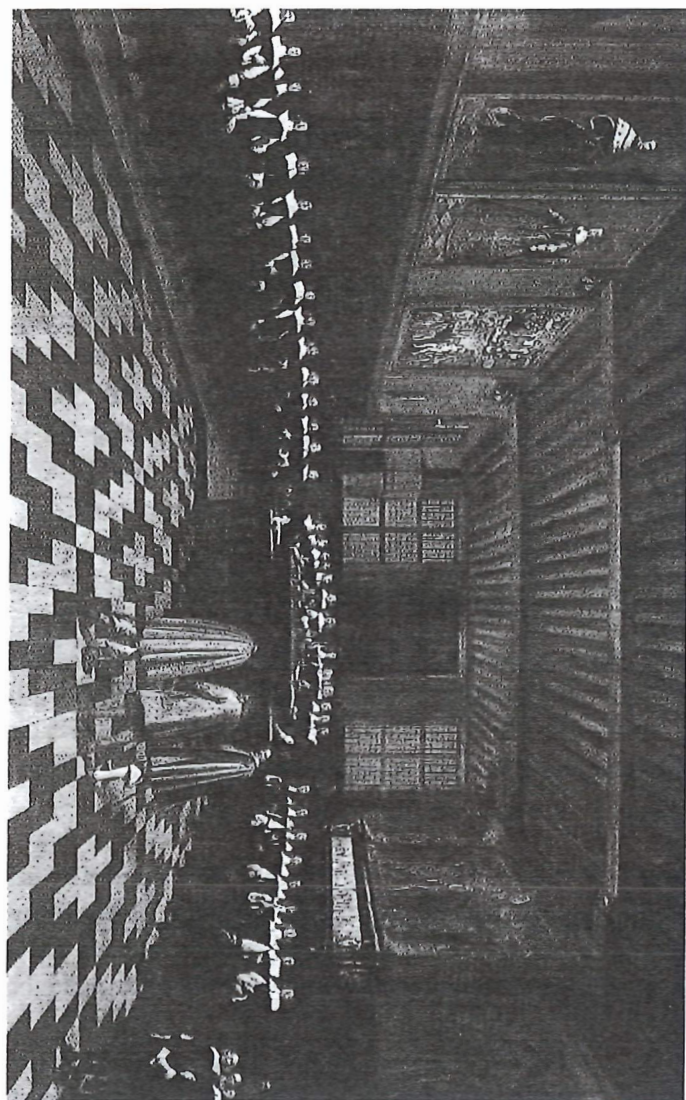
Volgens de onderzoekers is er maar één mogelijke conclusie. Iemand heeft op die fatale dag vergif toegevoegd aan de bloem en voor het vroegere experiment met de gekrepeerde hond werd van dezelfde materie gebruikt. Vermits niemand anders zich met de koekenbak bemoeide, kan alleen Anna Declerck voor de vergiftiging verantwoordelijk zijn. De vrouw ontkent heftig.

In de Schepenkamer

De ziel van de justitie van het Brugse Vrije was het nog altijd bestaande Landhuis aan de (noord)oostkant van de Burg. De Schepenkamer met de beroemde Schouw van Keizer Karel is tot op heden intact bewaard (en te bezichtigen). Daar werd Anna De Clerck op 13 april 1752 binnengeleid.

Gewend aan de lage zoldering en de sobere bewoning van haar tijd en omgeving, voelt zij zich klein mens in die ruimte vol licht en binnen de rijkangeklede muren. De Schepenen zitten achter een indrukwekkende tafel op een podium en nemen zonder opkijken de verslagen door over de vergiftigingszaak van Aartrijke.

Als de heren opkijken zien zij een volkswrouw van rond de dertig die duidelijk tekenen vertoont van zwangerschap. Eén verzoekt haar om de waarheid te zeggen en toe te geven dat zij

in de morgen van 28 januari vergif heeft gemengd in haar
koekendeeg. De vrouw schudt het hoofd en blijft bij haar
ontkenning.

Veertien dagen later buigen de Schepenen zich opnieuw over
het geval. Na voorlezing en rapport van de hele zaak wordt
geresolveerd (besloten) om *Anna de Clercq huysvrauwe van
Bonaventura Tubbe te laeten applicueren op het scherp examen
sonder limitatie van tijdt... ter ure ende plaetse ordinaire*. Dit
betekent dat de vrouw vanop de folterstoel een scherp examen
(een ondervraging onder tortuur of foltering) zal moeten
doorstaan. En dit zonder limitatie of beperking van tijdt... zo
lang dus als de Schepenen het nodig achten.

Bedoelde *plaetse ordinaire* (plaats als naar gewoonte) is de
vertreckkamer (gelegen naast de Schepenkamer, intact be-
waard en tegenwoordig deel van het Stadsarchief, Burg 11, A).

*Naar leetore ende rapport van geheel
de saecke wiest s'vordolueest de perboone
van anna de Clercq huysvrauwe van
Bonaventura Tubbe op h'den ter ure
ende plaetse ordinaire te laeten applicueren
op het scherp examen sonder limitatie van
tijdt. actum in Camere desen 27 April 1752*
J. van Steelant

*Naer lecture ende rapport van geheel
de saecke wiert gheresolveert de persooene
van anna de Clercq huysvrauwe van
Bonaventura Tubbe op hedent ter ure
ende plaetse ordinaire te laeten applicueren
op het scherp examen sonder limitatie van
tyd: actum in caemere desen 27 april 1752
J. Van Steelant*

Het scherp examen

Op 27 april 1752 's avonds om negen uur staat Anna De Clerck in het halfduister van de 'vertreckkamer' oog in oog met de beul en zijn gevreesde stoel. Drie schepenen en de griffier-crimineel (de onderzoeksrechter) manen haar zeer ernstig nu eindelijk de waarheid te zeggen met alle omstandigheden betreffende de subiete dood van Jacobus Verplancke en Francis d'Ert. Zij zal moeten declareren aan wie zij het vergif heeft gekocht dat zij in haar deeg heeft gemengd of op de koeken gestrooid en of zij daarbij werd geholpen of wie anders daarvan kennis heeft gehad.

De ondervragers verwachten dat het vertoon van foltertuing en scherprechter (beul) de vrouw tot spontane bekentenissen zal doen overgaan. Maar zij blijft bij haar loochening. Zij moet plaatsnemen op de stoel en wordt voor de tweede keer gemaand. Als zij nu bekent, kan de foltering nog worden afgelast. Anna Declerck blijft bij haar ontkenning.

Het is negen uur in de avond. De beul bindt de vrouw vast met koorden en riemen in de meest ongemakkelijke houding. Rond haar hals snoert hij een band die haar bijna wurgt en die door koorden naar de zijmuren in de meest knellende positie wordt gehouden. Dan worden haar armen uitgerekt. Net als haar voorgangers op die plaats, schreeuwt zij het ineens uit van de

pijn en roept God tot getuige van haar onschuld . Bij elk verder uittrekken of bij elke ruk aan de halsbandkoorden verdubbelt haar gejammer.

Een griffier-rapporteur noteert blijkbaar direct op het (bewaard gebleven) proces-verbaal haar klachten en woorden, want elk van die woorden kan achteraf tegen haar worden uitgespeeld. Voor wat hij hoort, noteert hij zes keer ‘roepen’ of ‘kermen’.

Zij is beginnen te kermen... heeft gedurigh naer Godt geroepen...is alsoo gebleven sijnde kermen tot den 10 uren...heeft gecontinueer(d) te kermen en te roepen... Tot na elf uur is zij in de selve ghesteltenisse gebleven... van tijdt tot tijdt geroepen hebbende naer Godt...

Maar al lijdt zij helse pijn, tot een bekentenis kan men Anna Declerck niet dwingen.

‘Al zou ik nog *duijst mael* moeten herhalen’, roept zij , ‘ik kan het niet anders zeggen’. Noch haarzelf noch iemand anders kan zij van die feiten betichten.

De tijd verstrijkt. Om het uur lossen twee nieuwe ondervragers hun collega’s af. In de aangrenzende kamer warmen de pauzerende Schepenen ondertussen hun rug bij het haardvuur. De klok slaat twaalf uur. Het scherp examen is drie uur bezig en nog altijd geen nieuws uit de ‘vertreckkamer’. De heren houden beraad.

Zij stellen vast dat de gevangene tot nu toe niet het minste ... had gedeclareert aengaende de faiten (misdrijven) haer ten laste gheleght ende datter geene apparentie (geen blijk)... was van tot eenighe bekentnisse te commen...

Naer rapport van den heer greffier crimineel te
kennengende dat de ghevanghene tot nu toe niet den
minste en hadde ghedeclareert aengaende de facten haer
te laste ghelegt, ende dat er geene appaerentie en was van
tot eenighe bekentnisse te comen, wiert gheresolveert de
selve door den gheseyden heer greffier crimineel andermael serieu-
selick te laeten maenen tot bekentnissen ende in gheval sij persisteert
geen vergif hebben dat sij sal hebben te declareren wien het selve

vergif gegeven heeft mes voordr
aen te gh dat sij op het scherp vermaen
sal verblyven tot dat sij sal hebben bekent
ende in cas sij naer eenighen tydt
niet het minste en bekent, haer provisie-
nelick te slaecken van het scherp exam
actum in caemere den 27 april 1752
J. Van Steelant

Naer rapport van den heer greffier crimineel te
kennengende dat de ghevanghene tot nu toe niet het
minste en hadde ghedeclareert aengaende de facten haer
ten laste ghelegt, ende dat er geene appaerentie en was van
tot eenighe bekentnisse te comen, wiert gheresolveert de
selve door den gheseyden heer greffier crimineel andermael
serieu-
selick te laeten maenen tot bekentnissen ende in gheval sij persisteert
geen vergif
gegeven hebben dat sij sal hebben te declareren wien het selve#

vergif gegeven heeft met voordr
aensegh dat sij op het scherp vermaen
sal verblyven tot sij sal hebben bekent
ende in cas (geval) sij naer eenighen tydt
niet het minste en bekent, haer provisie-
nelick (voorlopig) te slaecken van het scherp exam
actum in caemere desen 27 april 1752
J. Van Steelant

De griffier-crimineel krijgt dus de opdracht om een laatste poging te doen. Hij moet de vrouw opnieuw streng vermanen

en zeggen dat zij in haar penibele toestand zal blijven tot zij zal hebben bekend. Maar Anna Declerck voelt dat zij aan de winnende hand is. Misschien ziet zij twijfel of zwakte van medelijden in de ogen van de onderzoeksrechter. Zij bijt op de tanden en herhaalt *niemant daarmede te connen beschuldigen*. Drie uren al heeft zij de tortuur doorstaan met de taaiheid van een vrouw in het kraambed. De Schepenen besluiten *de geappliqueerde op het scherp examen los te maeken*. De volkswrouw uit Aartrijke is sterker gebleken dan de gepruikte heren van de justitie.

Afwikkeling.

Wie het scherp examen doorstaat is in principe onschuldig. Toch doet het gerecht nog een poging om eventueel een andere waarheid te vinden. Er wordt afgekondigd dat wie vergif zou hebben bezorgd aan de verdachte, straffeloosheid zal genieten als hij zich bekendmaakt. Niemand biedt zich aan.

Begin juni 1752 zijn ook Bonaventura Stubbe, echtgenoot van Anna Declerck, en Anne Plaisier, echtgenote van de overledene d'Ert, aangehouden. Ze worden in de gevangenis ondervraagd op 6 juni. De onderzoekers hopen dat de twee inwonenden nieuwe elementen in de zaak zullen aanbrengen. Anne Plaisier had tenslotte haar echtgenoot verloren. Als zij enige verdenking heeft tegenover Anna Declerck zal zij nu zeker spreken.

Maar de verklaringen van Anne Plaisier zijn niet bezwarend. Zij zegt niet veel meer dan dat zij ook wat van het baksel heeft geproefd en zich licht duizelig voelde.

Bonaventure Stubbe geeft toe dat er 'iets' in die bloem moet geweest zijn, want ook hij is onpasselijk geworden. Hij gelooft dat hij zichzelf heeft 'gesalveerd' (gered) met een paardenmiddel. Hij had boter gesmolten in heet water en dat vettig drankje uitgedronken, waardoor hij heeft 'gespogen'.

Ook vertelt hij hoe het komt dat d'Ert van die verdachte koeken heeft gegeten. Anna Declerck wou twee stuks die waren blijven liggen aan de hond geven, waarop d'Ert had gezegd: *nichte geeft die coucken aen my ick ben beter als den hondt*. Hij had de koeken daarop in zijn spinde (voorraadkastje) gezet om ze de volgende ochtend op te eten, met het fatale gevolg. Al bij al klinkt ook dat verhaal niet bezwarend voor Anna Declerck.

Bonaventura Stubbe, een arbeider van 26 jaar, als zoon van Pieter geboren in Zilleghem, is de enige van de drie die zijn verklaringen met zijn naam heeft ondertekend. De anderen zijn ongeletterd en zetten een kruisje als merk.

*Bij alle het w(Elke) hij naer lecture heeft gepersis-
teert & geteeckent.*

Bonaventura Stubbe act. in Camerd(e)s(en) 8 junij 1752

*Bij alle het w(Elke) hij naer lecture heeft gepersis-
teert (volgehouden) ende geteeckent.*

... act(um): (opgesteld) in Camer d(e)s(en) 8 junij 1752.

(Merk op dat STUBBE in de eerste tekst TUBBE wordt genoemd. Dit staat dicht bij TIBBE zoals een STUBBE in onze streek nog altijd wordt genoemd.)

De Schepenbank trekt de passende conclusie. Bij gebrek aan bewijzen worden de drie gevangenen op 9 juni uit de gevangenis ontslagen.

naer lecture ende rapport wiert
geresolveert te slaecken van vanghe-
nisse de persoonen van bonaventure
Stubbe en anna de clerck syne huysvrau
we midtsgre anne plaisir actum in
camere den 9 iuny 1752.

De Blauwe
2

*Naer lecture ende rapport wiert
geresolveert te slaecken van vanghe-
nisse de persoonen van bonaventure
Stubbe en(de) anna de clerck syne huysvrau-
we midtsg(ade)rs (benevens) anne plaisir
actum in
camere den 9 iuny 1752.
...de Blauwe*

Bedenkingen...

Voor een goed begrip dient gezegd dat een scherp examen van de 18de eeuw niet mag gelijkgesteld aan het afdwingen van bekentenissen met foltering uit een verder verleden. Nog tot in de 17de eeuw werden van hekserij verdachte vrouwen onder tortuur gedwongen om de onzinnigste dingen te bekennen. Zij hadden met de duivel geslapen of met andere heksen en duivels gedanst op een heksensabbat. Hun afgedwongen bekentenis volstond dikwijls om levend te worden verbrand⁶.

Bij het scherp examen van de (redelijke) 18de eeuw ging het niet om zomaar een bekentenis. De bekentenis moest worden

---

⁶ Interessante lectuur in D. VAN YSACKER, *Hekserij in Brugge. De magische leefwereld van een stadsbevolking*, Brugge, 1988.

herhaald (*buyten de banden des ijsers*) (zonder dwang) en door de feiten van het onderzoek bevestigd.

Anna Declerck zat ‘slechts’ drie uren op de pijnbank. Dit was relatief kort. Dikwijls zagen de ‘patiënten’ in de *vertreckkamer* de avond vallen en de morgen weer dagen. Een scherp examen van twaalf uren was extreem maar niet uitzonderlijk⁷. Ook bestond de mogelijkheid om de foltering te verzwaren door bijkomende gewichten aan handen en voeten.

Al bij al is men met Anna Declerck vrij ‘voorzichtig’ tewerkgegaan, vermoedelijk omdat zij zwanger was. Het proces noemt haar *swaer bevrught*. De ondervragers wilden niet het risico lopen dat er iets fataals gebeurde met haar of met de ongeboren (én ongedoopte!) vrucht. Bij elk scherp examen was trouwens een dokter aanwezig die bijvoorbeeld bij bewusteloosheid oordeelde of men verder kon gaan of niet. In het geval van Anna Declerck hebben de ondervragers het niet nodig geacht de mening van een chirurgijn te vragen.

Was Anna Declerck schuldig aan de haar ten laste gelegde vergiftiging? De tijdgenoten hebben die vraag niet kunnen oplossen en dat kunnen wij op zo grote afstand zeker niet. De vrouw heeft de schijn tegen zich, maar er zijn altijd andere scenario’s van onschuld te bedenken. Opvallend is wel dat er nergens in het proces enig motief opduikt. Wie wilde ze eventueel uit de weg ruimen en waarom? Geen idee!

Het (bijna) unieke aan het geval van Anna Declerck is dat zij een vrouw was. Zij is één van de twee vrouwen die wij op de folterstoel (van het Brugse Vrije) hebben ontmoet tussen zowat 1750 en 1784. Twee vrouwen tegenover minimum achttien mannen.

---

⁷ Danny EVERAERT, *Een extreem geval van tortuur, Brugse Vrije 1780*, Brugs Ommeland, 2000,3.

Tot slot

Met of zonder schuld was Anna Declerck van de ene dag op de andere in een nachtmerrie terechtgekomen. Toen ze bijna vijf maanden na de gebeurtenissen vrijkwam, was de nachtmerrie nog niet over. Het dramatisch einde van haar levensstory ligt vervat in de koele Latijnse woorden van het parochieregister:

*Anna Declerck uxor bonaventure Stubbe in aetate 32
annorum et premunita sacramentis obiit 2a 9bris 1752
ad horam 11 am vespertinam et 13 a ejusdem sepulta
est
cum officio et (lectio...) in cimeterio versus merediam.*

(vertaald):

De echtgenote van bonaventure Stubbe overleed (obiit),
voorzien van de laatste sacramenten,
in de leeftijd van 32 jaar, op 11 november 1752
op het 11de uur van de avond en werd begraven (sepulta
est)
op het kerkhof (in cemeterio) aan de zuidkant,
met een dienst en lezingen (lessen).

Of haar dood verband hield met gevangenschap en de vreselijke ervaring van het scherp examen, weten wij uiteraard niet. In elk geval werd in de vijf maanden tussen gevangenschap en dood geen kind van haar in het parochieregister ingeschreven.

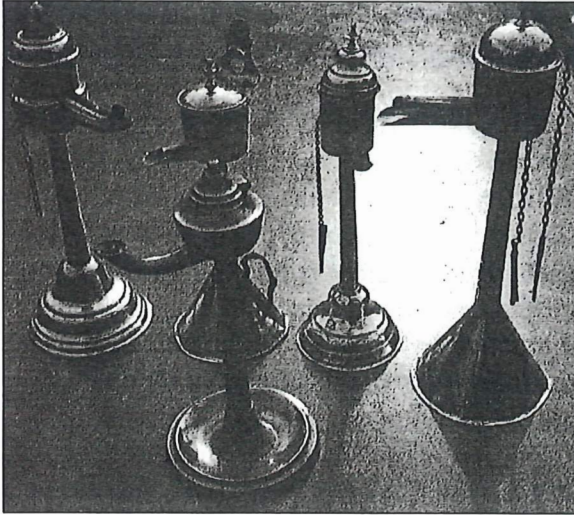
Danny Everaert
Zeedijkweg 25
8210 Loppem

SNOTNEUZEN EN ANDERE DRUPPELENDE OLIELAMPJES

Roland Decock

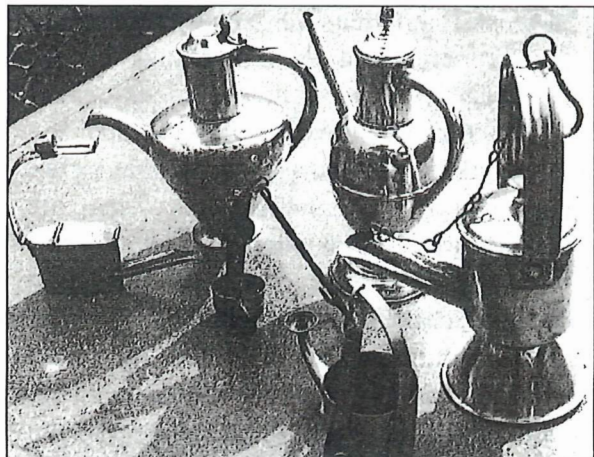
Al van kindsbeen af ben ik gefascineerd door vuur en licht. Menigmaal was ik van angst bevrijd als het ophield met donderen en bliksemen. Hoeveel keer spookten we met een uitgeholde voederbiet waarin een brandende kaars stond? Ik heb als kind in mijn prille jeugdjaren, kort na de Tweede Wereldoorlog, nog beleefd dat bij mijn grootouders ter hoogte van het kasteel van Caloen langs de Aartrijksesteenweg te Aartrijke, geen elektriciteit voorzien was. Op de schouwmantel boven de Leuvense “buisestove” stond een blauwglazen petroleumlamp op ingesnoerde voet altijd bij de hand, alsook het grijsgespikkeld, geëmailleerde, blikken blakertje met zijn lieftallige, haakvormige oortje. In dat kaarsenpannetje stak altijd een stompje bedropen kaars. Ook dat blakertje van mijn grootouders heb ik nog steeds bewaard.

De verlichting was in de meeste plattelandswoningen uiterst spaarzaam. Tot diep in onze twintigste eeuw vormde een petroleumlamp meestal het enige lichtmunt in de woonkamer, samen met het haardvuur of de roodgloeiende gietijzeren bolle pot van de plattebuiskachel. De periode van de gasverlichting heeft het platteland zo goed als overgeslagen. De gasverlichting is enkel van toepassing geweest in de steden, voornamelijk als straatverlichting.

*Foto 1:
Vier geelkoperen
"snotneuzen" en
een tinnen Duitse
snotneus (einde
18de eeuw). Privé
bezit.*

*Foto 2: Weverslampje
in koper, einde 18^{de}
eeuw;
twee oliekannen,
einde 18de eeuw; twee
geelkoperen
"snotneuzen",
einde 18de eeuw;
smeedijzeren
olielamp, Schotland,
midden 18de eeuw.
Privé bezit.*

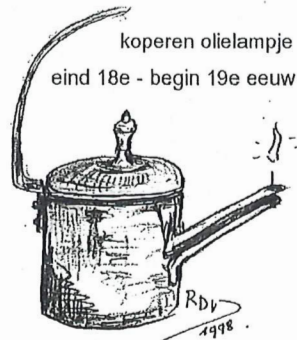
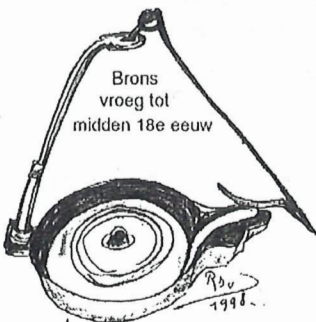
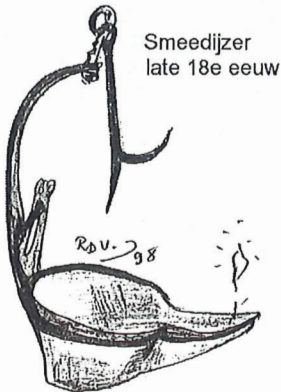
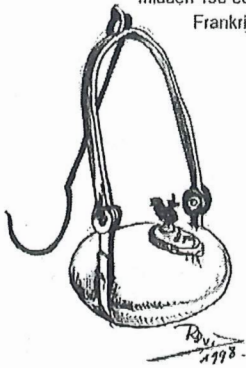

Vóór de komst van de petroleumlamp bestond de verlichting uit een vetkaarsje of een olielampje. Deze olielampjes brandden meestal met raapolie. De huisvrouwen waren er zeer zuinig

mee. Ondanks de geringe verlichting werd er 's avonds nog veel gewerkt in de huiskamer. Veel vrouwen zaten 's avonds achter hun spinnewiel en veel mannen breiden. De olielampjes vertonen uiterlijk geringe onderlinge verschillen. Ook wat de werking betreft is er een treffende overeenkomst. Ze werden gemaakt van ijzer, blik, tin of koper. Ze bestaan uit een oliebakje en er zit een tuitje aan voor de pit (lont). Soms is er een lekbakje onder de pittuit om de druppelende olie weer op te vangen om ze opnieuw te kunnen gebruiken. De bekende staande olielampen waarbij de lont in een tuit aan het oliebakje zat, hadden last van dat gedruppel. Naar analogie met een verkouden neus waaraan een druppel bengelt, noemde men dan ook dat olielampje een "snotneuze". De overtollige druppel liep langs het gootje terug naar het bakje onder het reservoir. De pit werd telkens met een tangetje, dat meestal met een kleine ketting vastzat aan het kopstukje van de olielamp, verder uit het tuitje getrokken.

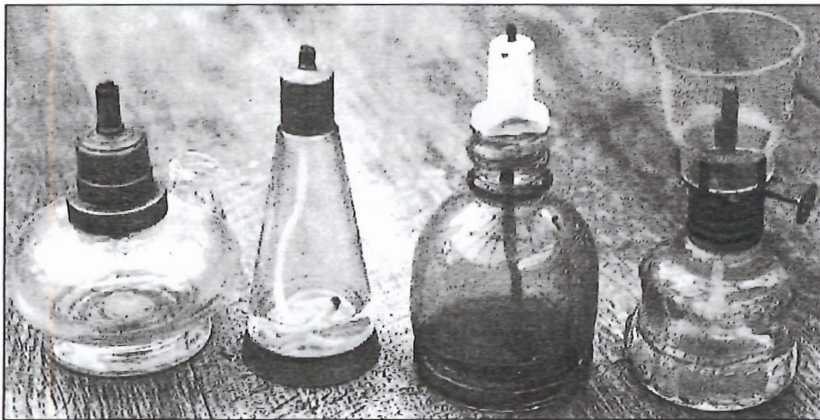
"Snotneuzen" waren er in heel veel variaties (zie figuur 1). Meestal konden ze staan en hangen. De voet van de geelkoperen staande "snotneuzen" was bijna altijd gevuld met grof zand. Daardoor stond de "snotneus" letterlijk stevig op zijn poot. Aan het bovenlichaam was meestal een koperen plaatje geklonken, voorzien van een gaatje. Dit gaatje deed dienst als ophangoog. De lampenvoet was ofwel rond ofwel half kegelvormig. Het oliereservoir kon uit het bakje genomen worden. Het reservoir was meestal afgedekt met een geprofileerd dekseltje, bekroond met een vaas-, dop-, of eikelvormig ornamentje. Er bestonden ook exemplaren die alleen maar opgehangen konden worden aan een soort verstelbaar haaltje, zoals de zogenaamde weverslampjes (zie figuur 3). Er bestaan ook "snotneuzen" met 2, 3 of 4 lichttuiten. Foto 2 helemaal vooraan, toont een soort hangend "Bettielampje". Het lampje bestaat uit een oliereservoir zonder onderbakje.

olie
ijzeren lamp (gesmeed)
midden 19e eeuw
Frankrijk

Rond de top van de pittuit is een opvangringetje bevestigd om de eventuele overtollige oliedruppels op te vangen.

In West-Vlaanderen had de “snotneuze” ook nog een andere naam, nl. “de lante”. Op foto 2 staan ook twee originele oliekannen (“smoutpullen” of “oliepullen”) van het einde van de 18de eeuw. Deze kannen werden gebruikt om de olielampen bij te vullen. In de kelder stond de olievoorraad in een grote Rijnlandse of Keulse stenen kruik.

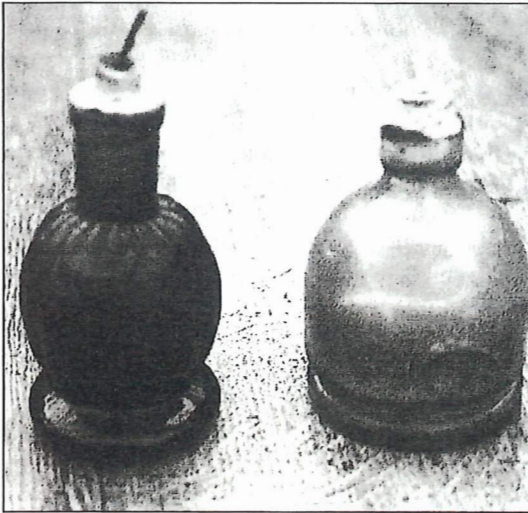

Foto 4: Vier nachtlampjes van omstreeks 1900, twee ervan met regelbaar lontwielkje.

Op foto 3 en 4 staan enkele olielampjes van het einde van de 19de eeuw (eeuwwisseling 1900). Het zijn kleine glazen, blauwe of kleurloze lampjes, op kleine bolle, brede standing met smalle hals waarop een wit porseleinen wiekhouder rust zonder bovenglaasje. Sommige exemplaren van omstreeks 1910 dragen het opschrift *8 nuits pour 5 centimes* en aan de andere kant *économique sans odeur ni fumée*. Andere glazen lampjes met een geelkoperen kopje als wiekhouder en glasarmatuur dragen de tekst *Brevet. Loyson D F.* of *Belgica D F.* of *J. Averland, Breveté, Namur*. Er is een draaiwielkje

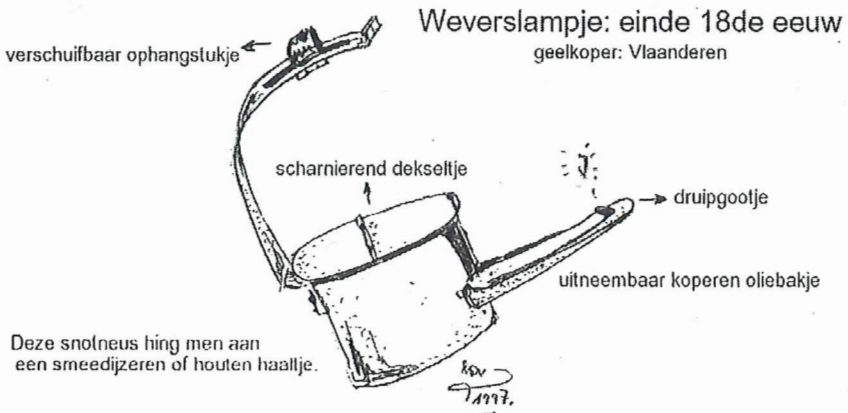

voorzien om de wijkhoogte te bepalen. Het zijn allemaal nachtlampjes of nachtpitjes.

Foto 4: Blauw nachtlampje van omstreeks 1900; bruin nachtlampje van omstreeks 1900-1914. Privé bezit.

Dr. J. Weyns citeert een leuke zeispreuk uit Guido Gezelles Duikalmanak: *We zullen zien, zei Stijne Klyncke en ze blies de keerse uit.*

Bibliografie:

WEYNS J., "*Volkshuisraad in Vlaanderen*", Hfdst. 9: Verlichting, blz. 720-769.

WOUTERS R., "*Van toorts tot schijnwerper*", 1976. Uitg. Vereniging Pentagon, Wilsele.

DE ROY VAN ZUYDENWYN N., "*Antiek van het Nederlandse platteland*", 1982. Uitg. J.H. Gotmer, Haarlem, blz. 11 en 113.

CASPALL J., "*Fire and lights in the home pre 1820*", Antique Collectors-Club, 1987, chap. III, Lamps Filled by Animal and Vegetable Oils, p. 206-219.

VAN OIRSCHOT A., "*Antiek kopen*", blz. 99-foto: tinnen snotneus.

DECOCK R., eigen verzameling en archief.

Declodt M., mondelinge overlevering.

Roland Decock
Kon. Albertstraat 122
8210 Veldegem

